

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

©2025 ЯНКОВСЬКИЙ В. А., ОЛЕНЦЕВИЧ Н. В., ФОМІНА О. О.

УДК 330.1-049.5:001.891
JEL: E60; H56; O10

**Янковський В. А., Оленцевич Н. В., Фоміна О. О. Економічна безпека держави
в системі національних інтересів: теоретико-методологічний аспект**

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності взаємозв'язку між економічною безпекою держави та її національними інтересами, а також у визначенні методологічних засад аналізу їх взаємної детермінації в умовах глобальних трансформацій і сучасних воєнно-політичних і економічних викликів. Ключовою складовою національної безпеки держави є економічна безпека, яка забезпечує стійкість економічної системи, сприяє реалізації національних інтересів та створює умови для сталого розвитку суспільства. Визначено, що категорії «економічна безпека» та «національні інтереси» мають діалектичний взаємозв'язок: національні інтереси завдають стратегічні орієнтири політики економічної безпеки, а економічна безпека, своєю чергою, виступає інструментом реалізації та захисту цих інтересів. Методологічна основа дослідження взаємозв'язку економічної безпеки та національних інтересів має спиратися на системний, інституційний і функціональний підходи. Системний підхід дозволяє розглядати економічну безпеку як підсистему національної безпеки; інституційний – акцентує на ролі державних інститутів у забезпеченні реалізації національних інтересів; функціональний – розкриває основні функції економічної безпеки як захисної, регуляторної, стимулюючої та інтеграційної. Встановлено, що рівень економічної безпеки визначається станом фінансової, виробничої, інвестиційної, соціальної, енергетичної, зовнішньоекономічної, технологічної, продовольчої та інформаційної підсистем, а також узгодженістю їх функціонування. Зміцнення економічної безпеки можливе лише за умов ефективного державного управління, правової стабільності, розвитку людського капіталу та формування сприятливого інституційного середовища. Перспективами подальших досліджень у напрямі вивчення взаємозв'язку між економічною безпекою та національними інтересами є поглиблення теоретико-методологічних засад і розробки практичних інструментів забезпечення економічної безпеки держави в умовах трансформаційних і кризових процесів.

Ключові слова: економічна безпека, національна безпека, національні інтереси, державне управління, суспільний розвиток, суспільні відносини.

Бібл.: 22.

Янковський Валерій Андрійович – аспірант, Донецький національний технічний університет (вул. Самбірська, 76, Дрогобич, 82111, Україна)

E-mail: valerii.yankovskyi.asp@donntu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3998-6594>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/ABB-7700-2022>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57953462400>

Оленцевич Наталія Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту і маркетингу, Київський національний лінгвістичний університет (вул. Велика Васильківська, 73, Київ, 03680, Україна)

E-mail: nataliya.olentsevych@knl.u.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6700-8515>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/NYT-3008-2025>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57484124700>

Фоміна Олена Олександрівна – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри маркетингу, Луцький національний технічний університет (вул. Львівська, 75, Луцьк, 43018, Україна)

E-mail: o.fomina@lntu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6737-2189>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/AFC-1544-2022>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57199989829>

UDC 330.1-049.5:001.891

JEL: E60; H56; O10

Yankovskyi V. A., Olentsevych N. V., Fomina O. O. The Economic Security of the State in the System of National Interests:

The Theoretical and Methodological Aspect

The aim of the article is to theoretically substantiate the essence of the relationship between the economic security of the State and its national interests, as well as to define the methodological principles for analyzing their mutual determination in the context of global transformations and contemporary military-political and economic challenges. A key component of the State's national security is economic security, which ensures the stability of the economic system, supports the realization of national interests, and creates conditions for sustainable societal development. It is found that the categories «economic security» and «national interests» have a dialectical interconnection: national interests provide strategic guidelines for economic security policy, while economic security, in turn, acts as a tool for the implementation and protection of these interests. The methodological basis for studying the relationship between economic security and national interests should rely on systemic, institutional, and functional approaches. A system approach allows us to view economic security as a subsystem of national security; the institutional approach emphasizes the role of State institutions in ensuring the realization of national interests; the functional approach highlights the main functions of economic security as protective, regulatory, incentivizing, and integrative. It is found that the level of economic security is determined by the condition of financial, production, investment, social, energy, foreign economic, technological, food, and information subsystems, as well as the consistency of their functioning. Strengthening economic security is possible only under conditions of effective State governance, legal stability, human capital develop-

ment, and the creation of a favorable institutional environment. Prospects for further research in the study of the relationship between economic security and national interests lie in deepening the theoretical and methodological foundations and developing practical tools to ensure the economic security of the State in the context of transformational and crisis processes.

Keywords: economic security, national security, national interests, public administration, social development, social relations.

Bibl.: 22.

Yankovskyi Valerii A. – Postgraduate Student, Donetsk National Technical University (76 Sambirskaya Str., Drohobych, 82111, Ukraine)

E-mail: valeriy.yankovskyi.asp@donntu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3998-6594>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/ABB-7700-2022>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57953462400>

Olientsevych Nataliya V. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management and Marketing, Kyiv National Linguistic University (73 Velyka Vasylkivska Str., Kyiv, 03680, Ukraine)

E-mail: nataliya.olientsevych@knl.u.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6700-8515>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/NYT-3008-2025>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57484124700>

Fomina Olena O. – D. Sc. (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of Marketing, Lutsk National Technical University (75 Lvivska Str., Lutsk, 43018, Ukraine)

E-mail: o.fomina@lntu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6737-2189>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/AFC-1544-2022>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57199998929>

В умовах зростання глобальної нестабільності, поглиблення геополітичних змін і взаємозалежності національних економік проблема забезпечення економічної безпеки набуває особливої актуальності. Вона безпосередньо пов'язана з формуванням і реалізацією національних інтересів, які визначають стратегічні орієнтири розвитку держави. Економічна безпека, виступаючи базовим елементом системи національної безпеки, відображає здатність держави забезпечувати стійке функціонування національної економіки, протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам, а також створювати умови для реалізації національних пріоритетів. Саме рівень економічної безпеки визначає ступень незалежності та впливовості країни на міжнародній арені, її фінансову стійкість і соціально-політичну стабільність.

Теоретичне осмислення взаємозв'язку між економічною безпекою та національними інтересами є необхідним для поглиблення розуміння закономірностей функціонування держави в умовах глобалізації. Для нашої країни актуальність цієї проблеми зростає на фоні сучасних викликів війни та необхідності вирішення завдань післявоєнного відновлення в майбутньому. Попри значну

кількість наукових праць, присвячених окремим аспектам економічної безпеки, питання співвідношення економічної безпеки та національних інтересів набуває особливого значення, оскільки саме їх узгодженість визначає ефективність реалізації стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку. Це зумовлює потребу в розробленні цілісного теоретико-методологічного підходу до аналізу взаємної детермінації цих понять.

Дослідженню теоретичних аспектів національної й економічної безпеки, питанням формування та забезпечення національних інтересів приділяли увагу багато зарубіжних і вітчизняних науковців. Серед напрацювань зарубіжної науки слід виділити роботи Г. Моргентгау [3], Н. Спайкмена [5], Р. Арона [8], в яких обґрунтовуються підходи до розуміння економічних інтересів, їх зв'язку із зовнішньою політикою держави та її економічною безпекою. Вагомий внесок у розробку теорії національної та економічної безпеки в контексті реалізації національних інтересів зробили вітчизняні науковці, серед яких Г. Ситник [17–20], В. Базилевич [11], З. Варналій [10], В. Маргасова, І. Косач, О. Руденко [14], С. Андрущенко [6], С. Мельник, І. Горбан, М. Цуп [15] та інші. В їх роботах акцентується увага на національних інтересах як базовій основі національної безпеки, через реалізацію якої, своєю чергою, забезпечуються національні інтереси в усій своїй різноманітності.

Незважаючи на вагомий внесок науковців, питання економічної безпеки залишаються, на наш погляд, недостатньо обґрунтованими; сьогодні

Примітка до статті.

Зазначимо, що Бюро економічної безпеки України, новостворений у 2021 році правоохоронний орган з питань захисту економічної безпеки держави, станом на вересень 2025 року так і не зазначений у статті 12 Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII [12] серед суб'єктів забезпечення національної безпеки України.

ні виникає додатковий науковий інтерес щодо досліджень теоретичних і практичних аспектів економічної безпеки в контексті визначення актуальних національних інтересів України під час війни та післявоєнного відновлення.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності взаємозв'язку між економічною безпекою держави та її національними інтересами, а також у визначенні методологічних засад аналізу їх взаємної детермінації в умовах глобальних трансформацій і сучасних військово-політичних і економічних викликів.

Проблематика економічної безпеки посідає центральне місце в сучасних дослідженнях соціально-економічного розвитку держави, оскільки від рівня її забезпечення залежить здатність країни реалізовувати стратегічні цілі, підтримувати стабільність суспільства та гарантувати стаке функціонування національної економіки. Категорія «економічна безпека» вважається багатоаспектною та комплексною, оскільки охоплює як матеріальні, так і інституційні, політичні та соціальні складові національної системи. Для уточнення її сутності та механізмів забезпечення економічну безпеку слід розглядати як підсистему більш глобального явища – національної безпеки та відповідних умов її підтримання.

Вперше термін «національна безпека» було вжито на державному рівні президентом США Т. Рузвельтом, який у посланні до Конгресу США у 1904 р. обґрунтовував необхідність встановлення контролю над зоною Панамського каналу інтересами національної безпеки країни, що дозволить захищати її економічні та військові інтереси. Вважається, що саме цим виступом американського президента було започатковано підвалини для подальшого розвитку концепції національної безпеки, американська модель якої спиралася на методологічні розробки середини ХХ ст., які зробив політолог Г. Морґентау. Відповідно до його поглядів національна безпека розумілася як безпека громадян, суспільства та держави, що визначалися цілісністю території та інститутів держави [3]. Тобто розмежування між національною та державною безпекою не відбувалось, а отже, ці поняття розглядалися як тотожні. Подальший розвиток концепція національної безпеки знайшла в роботах прихильників започаткованої Г. Морґентау теорії «політичного реалізму» – Р. Арона [8], Дж. Кеннана [2] та інших.

Сучасні українські науковці схильні розділяти поняття «національна» та «державна безпека». Наприклад, О. Вовк та А. Янчук [9; 22] вважають національну безпеку значно ширшим поняттям, ніж державна безпека, виділяючи останню як одну

зі складових національної безпеки, що реалізується державними інститутами та стосується, перш за все, захисту державного суверенітету, незалежності тощо.

Г. Ситник визначає національну безпеку як забезпечення всім громадянам держави умов для їхньої самореалізації, захист їхнього життя, свободи, власності від посягань будь-якої окремої людини, організації, суспільства або держави. Основна ідея його підходу полягає в тому, що безпека має системний і всеосяжний характер. Національна безпека розглядається як інтегральна категорія, що охоплює всі сфери життєдіяльності держави й суспільства та реалізується через сукупність складових – забезпечення політичної, економічної, соціальної, інформаційної та екологічної безпеки [19; 20].

На думку В. Антонова, національна безпека України – це стан захищеності життєво важливих інтересів людини та громадянина, суспільства та держави, за якого забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання реальним і потенційним загрозам, а також нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам Української держави. Крім того, науковець розмежовує такі поняття, як «національна безпека» та «система національної безпеки», розуміючи під останньою сукупність окремих, порівняно самостійних і необхідним чином взаємопов'язаних і відокремлених елементів, що утворюють певну цілісність, яка забезпечує розвиток і захищеність життєво важливих інтересів людини та громадянина, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [7, с. 33].

В. Марґасова, І. Косач, О. Руденко розглядають національну безпеку в контексті сукупності умов, що забезпечують захист суверенітету держави, повноцінного розвитку суспільства та досягнення його стратегічних інтересів. Сутність національної безпеки, на їх думку, має полягати не лише в мінімізації загроз воєнного нападу та окупації території. Вона повинна передбачати розробку відповідних рішень для забезпечення умов вільного цивілізаційного розвитку держави та самовираження громадян [14, с. 182].

Отже, узагальнюючи наукові підходи, можна визначити національну безпеку як сформовану систему, що забезпечує реалізацію життєво важливих інтересів громадян, суспільства та держави шляхом підтримки їх економічної безпеки (матеріального добробуту), захисту державного суверенітету та забезпечення сталого розвитку економіки і суспільства, а також своєчасно виявляє, запобігає та нейтралізує або мінімізує вплив реальних і потенційних загроз на інтереси зазна-

чених суб'єктів, що в сукупності формують національні інтереси країни. Саме в такому контексті концепція національної безпеки знайшла втілення в Законі України «Про національну безпеку України» (ред. від 21.06.2018 р.). Відповідно до статті 1 цього закону національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз [12].

Традиційно загрози поділяють на внутрішні (корупція, структурні дисбаланси економіки, тінізація, неефективність державного управління, соціальна нерівність) та зовнішні (незбалансована структура торговельного та платіжного балансу, економічна залежність від імпорту, чутливість до кон'юнктурних коливань на світових ринках, геополітична нестабільність, санкційні режими тощо). Здатність держави своєчасно ідентифікувати, нейтралізувати або мінімізувати ці загрози визначає рівень її економічної безпеки.

З теоретичної точки зору, економічна безпека має системний характер, адже охоплює сукупність взаємопов'язаних складових: фінансову, виробничу, інвестиційну, соціальну, енергетичну, зовнішньоекономічну, технологічну, продовольчу, інформаційну тощо. Її рівень визначається станом кожного з цих компонентів та їх узгодженістю між собою. З позицій системного підходу економічну безпеку доцільно розглядати як динамічний стан економічної системи, який забезпечує її стійкість до деструктивних впливів і здатність до саморозвитку. Спираючись на інституційний підхід, економічну безпеку слід трактувати як результат ефективного функціонування інститутів державного управління, права, власності та ринку. Вона передбачає створення таких «правил гри», які б стимулювали економічних суб'єктів до легальної, конкурентоспроможної та інноваційної діяльності. Очевидно, що економічна безпека в цьому контексті є похідною від якісного стану економічних інститутів та рівня довіри в суспільстві.

Треба зауважити, що окремі дослідники акцентують увагу на ціннісному та цивілізаційному вимірі економічної безпеки, розглядаючи її як здатність держави забезпечити самозбереження нації, культурну ідентичність та соціальну стабільність у глобальному середовищі. У цьому аспекті економічна безпека виходить за межі суто економічних параметрів і стає важливим інструментом збереження суверенітету та національної ідентичності. Вона виступає фундаментом державної цілісності, конкурентоспроможності та міжнародного статусу країни, формуючи основу для реалізації

національних інтересів у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Таким чином, економічну безпеку можна вважати засобом та інструментом забезпечення національних інтересів.

Категорія «національні інтереси» є однією з базових у системі державного управління, стратегічного планування та забезпечення національної та економічної безпеки. Вона відображає фундаментальні потреби та пріоритети розвитку суспільства і держави, які забезпечують її виживання, суверенітет і стабільність у довгостроковій перспективі. Національні інтереси визначають стратегічний вектор політики держави, формують цілі економічного, соціального, політичного та культурного розвитку.

У сучасній науковій літературі пропонуються різні підходи до трактування поняття «національні інтереси».

Згідно з реалістичною школою Г. Моргентхау, національні інтереси зводяться до прагнення держави забезпечити власну безпеку, незалежність і силу. Національний інтерес розглядається як основна категорія політики реалізму, і саме з інтересу виводиться сутність та цілі державної політики. Проте тип інтересу, що визначає політичні дії в конкретний історичний період, залежить від політичного та культурного контексту, в межах якого формується зовнішня політика [3]. Представники неоліберального напрямку, Ф. Фукуяма [1], Дж. Най [4], розглядають їх у ширшому контексті – як поєднання матеріальних і нематеріальних цінностей, що включають розвиток економіки, демократії, соціальної справедливості та міжнародного співробітництва.

Українські науковці трактують національні інтереси з позицій системного підходу. Так, В. Ліпкан визначає національні інтереси як систему об'єктивно зумовлених потреб і цілей, реалізація яких забезпечує збереження, розвиток і самовідтворення держави, нації та суспільства [13]. Ці інтереси є основою формування державної політики в різних сферах – політичній, економічній, соціальній, екологічній, культурній та безпековій. Схожої точки зору дотримується Г. Ситник, який вважає національний інтерес визначальним джерелом формування стратегічних завдань, стратегічної мети, об'єкта спрямувань і напрямів розвитку нації, методів, механізму та форм їх реалізації. «Лише кризь призму реалізації та захисту національних інтересів можуть і мають розглядатися проблеми створення системи національної безпеки, цілі, завдання, її головна мета, принципи функціонування, усі внутрішні параметри» [17, с. 267–269].

Акцент на ціннісній складовій національних інтересів роблять О. Харун і Т. Рожок, підкрес-

люючи, що національні інтереси є усвідомленими суспільством життєво важливими потребами існування та розвитку людини, природи, соціальної групи, суспільства, держави, які в кінцевому результаті виступають як засадничі цінності народу [21, с. 137]. На необхідності реалізації національних інтересів на міжнародній арені наголошує Н. Москальова, розуміючи під ними цінності та потреби держави, метою яких є не лише повноцінний розвиток держави, а й формування державної могутності, впливовості, статусу в міжнародних відносинах [16, с. 31].

Більш узагальненим, на наш погляд, і таким, що передбачає поєднання різних рівнів суб'єктності національних інтересів, є підхід, запропонований В. Маргасовою, І. Косач, О. Руденко, які визначають національні інтереси як результат комплексної взаємодії інтересів особистості, суспільства та держави, що виражають потреби країни в існуванні та прогресивному розвитку. На основі формування системи національних інтересів розробляються стратегії та програми розвитку, реалізуються політична та економічна доктрина [14, с. 182]. Близької за змістом точки зору дотримується С. Андрущенко, стверджуючи, що «національний інтерес – це зазвичай інтегральне вираження інтересів усіх членів суспільства, яке реалізується через політичну систему та поєднує інтереси кожної людини, інтереси соціальних, національних, політичних груп з інтересами держави» [6, с. 85]. Відповідно до цього формуються напрями внутрішньої та зовнішньої політики держави, обираються стратегічні пріоритети в зовнішньо-політичній і економічній сферах, у соціально-економічному, науково-технічному, культурному розвитку країни.

Таким чином, узагальнення теоретичних підходів дозволяє виокремити три групи концептуальних підходів до визначення національних інтересів:

- ✦ *політико-реалістичний підхід*, пов'язаний з іменами Г. Моргентау, Н. Спайкмена, Р. Арона та їх послідовників, які розглядають національні інтереси як базову категорію зовнішньої політики та геополітики, що пов'язана з безпекою, могутністю та стратегічним позиціонуванням держави в міжнародному середовищі;
- ✦ *соціо-ціннісний підхід* (Г. Ситник, О. Харун, Т. Рожок, Н. Москальова), у межах якого національні інтереси інтерпретуються як вираження потреб і цінностей особи, соціальних груп, суспільства та держави, орієнтованих на розвиток і збереження нації, забезпечення добробуту та соціальної справедливості;

- ✦ *інституційно-державницький підхід* (В. Маргасова, І. Косач, О. Руденко, С. Андрущенко), у межах якого національні інтереси визначаються як результат комплексної взаємодії інтересів особистості, суспільства та держави і реалізуються через забезпечення державного суверенітету, добробуту та стабільного розвитку.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що національні інтереси – це складна категорія, що інтегрує комплекс потреб і цінностей суб'єктів соціально-економічної взаємодії – особистості, суспільства та держави – на мега-, макро- та мікрорівнях, а також визначає стратегічні пріоритети розвитку суспільства шляхом забезпечення державного суверенітету, національної безпеки, реалізації відповідної внутрішньої та зовнішньої політики.

Ключові ознаки категорії «національні інтереси» зафіксовано у ст. 1 закону України «Про національну безпеку України» (ред. від 21.06.2018 р.): «національні інтереси – це життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності та добробут її громадян» [12].

Національні інтереси мають ієрархічну структуру, в якій за ступенем важливості доцільно виділити:

- ✦ *життєво важливі інтереси*, які пов'язані із забезпеченням суверенітету, територіальної цілісності, економічної стабільності, енергетичної незалежності та обороноздатності;
- ✦ *стратегічні інтереси*, що визначають пріоритетні напрями розвитку економіки, науки, освіти, культури, інтеграції у світовий простір;
- ✦ *поточні (тактичні) інтереси*, спрямовані на вирішення конкретних завдань внутрішньої та зовнішньої політики в коротко- та середньостроковій перспективі.

Зміст національних інтересів постійно еволюціонує під впливом внутрішніх трансформацій (соціально-економічних змін, політичних реформ, технологічного розвитку) та зовнішніх чинників (глобалізаційних процесів, міжнародної конкуренції, регіональних конфліктів). Це обумовлює динамічний характер системи національних інтересів і необхідність їх періодичного оновлення у стратегічних документах і політиці держави.

Аналіз доводить, що в контексті економічної безпеки національні інтереси виконують подвійну функцію. З одного боку, вони визначають цільові орієнтири політики економічної безпеки (тобто

«чого прагне держава»), а з іншого – виступають предметом її захисту, адже саме економічна безпека створює умови для їх реалізації. Таким чином, національні інтереси є концептуальною основою формування політики економічної безпеки, а економічна безпека, своєю чергою, є інструментом забезпечення та захисту цих інтересів.

Отже, категорія «національні інтереси» має комплексний характер і виступає інтегративною категорією, яка поєднує стратегічні, політичні, економічні та соціальні пріоритети держави. Усвідомлення цього взаємозв'язку є важливою передумовою для побудови цілісної теоретико-методологічної моделі взаємодії економічної безпеки та національних інтересів.

З методологічної точки зору, визначення взаємозв'язку між економічною безпекою та національними інтересами ґрунтується на використанні системного, інституційного та функціонального підходів. *Системний підхід* дозволяє розглядати ці категорії як взаємопов'язані елементи єдиного механізму національної безпеки. *Інституційний підхід* акцентує увагу на ролі державних інститутів, норм і механізмів, через які реалізуються національні інтереси та підтримується економічна стабільність. *Функціональний підхід* орієнтує на визначення ключових функцій економічної безпеки – захисної, регуляторної, стимулюючої та інтеграційної – у контексті забезпечення національних інтересів.

Згідно із *системним підходом* економічна безпека є підсистемою національної безпеки, її головна функція полягає у створенні стабільних умов для реалізації національних інтересів у соціально-економічній сфері. При цьому економічна безпека не може розглядатися ізольовано – вона тісно пов'язана з політичною, соціальною, інформаційною та екологічною безпекою, формуючи єдиний комплекс національної стійкості.

Економічна безпека та національні інтереси є взаємопов'язаними категоріями, що відображають як стан, так і напрям розвитку держави та трансформації суспільства. Їхня взаємодія має системний, взаємозалежний і взаємодетермінований характер, оскільки економічна безпека виступає одночасно інструментом реалізації та умовою забезпечення національних інтересів, тоді як національні інтереси визначають стратегічні орієнтири політики економічної безпеки.

Інституційний підхід дозволяє конкретизувати напрями та інструменти державної політики відповідно до поточної ситуації й актуальних завдань соціально-економічного розвитку. Національні інтереси задають стратегічний зміст економічної безпеки: саме вони визначають, які сфери

економіки потребують першочергового захисту, які ресурси є критично важливими для держави, які ризики становлять найбільшу загрозу національному розвитку. Своєю чергою, економічна безпека забезпечує можливість реалізації цих інтересів шляхом підтримання макроекономічної стабільності, ефективного використання ресурсів, розвитку інноваційного потенціалу, підвищення конкурентоспроможності та зниження залежності від зовнішніх чинників, тобто шляхом розробки та впровадження відповідної економічної політики.

Спираючись на *функціональний підхід*, взаємозв'язок економічної безпеки та національних інтересів може бути представлений як діалектична єдність двох процесів:

- ✦ *захисного* – спрямованого на нейтралізацію внутрішніх і зовнішніх загроз, що перешкоджають реалізації національних інтересів;
- ✦ *розвиткового* – орієнтованого на створення умов для економічного зростання, підвищення добробуту громадян і посилення позицій держави у світовому економічному просторі.

Таким чином, економічна безпека забезпечує захисний каркас національних інтересів, тоді як реалізація національних інтересів задає змістовний вектор політики економічної безпеки. Важливо підкреслити, що характер цього взаємозв'язку залежить від етапу розвитку держави. На етапі становлення економічної системи пріоритет надається забезпеченню базових умов виживання та стабільності, тобто захисній функції безпеки. Натомість у період сталого розвитку зростає значення активної, стратегічної функції, коли економічна безпека стає інструментом реалізації довгострокових національних цілей.

Узагальнюючи, можна запропонувати теоретичну модель взаємозв'язку економічної безпеки та національних інтересів, у якій виділяються три рівні взаємодії:

- 1. Концептуальний рівень** – визначення стратегічних цілей і пріоритетів розвитку держави.
- 2. Інституційний рівень** – формування механізмів, політик і нормативної бази реалізації національних інтересів.
- 3. Функціональний рівень** – практичне забезпечення економічної безпеки через ефективне управління ресурсами, інноваціями та соціально-економічними процесами.

Отже, взаємозв'язок економічної безпеки та національних інтересів має комплексний характер, який проявляється у взаємній детермінації, структурній єдності та спільній меті – забезпеченні сталого розвитку держави. Усвідомлення цієї єдності

створює методологічну основу для формування ефективної державної політики у сфері безпеки та розвитку, орієнтованої на довгострокові національні пріоритети.

ВИСНОВКИ

Таким чином, економічна безпека є системоутворюючим компонентом національної безпеки держави, від рівня якої залежить її суверенітет, стійкість соціально-економічної системи та здатність реалізовувати стратегічні національні інтереси. У контексті глобалізаційних трансформацій, геополітичної напруженості та воєнних викликів саме економічна безпека визначає незалежність і міжнародну суб'єктність держави, її потенціал до відновлення та розвитку. Своєю чергою, концептуальною основою економічної безпеки, задаючи стратегічні цілі державної політики, виступають національні інтереси, тоді як економічна безпека є інструментом їх реалізації та захисту. Узгодженість цих категорій формує зміст і напрям національного розвитку, забезпечує ефективність соціально-економічної політики та підвищує здатність держави протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам.

Узагальнення наукових підходів дозволило визначити, що національна безпека є багатовимірною системою, що охоплює політичну, економічну, соціальну, інформаційну й екологічну складові, серед яких економічна безпека посідає центральне місце. Своєю чергою, економічна безпека держави має багаторівневу структуру, до якої входять фінансова, виробнича, інвестиційна, соціальна, енергетична, технологічна, продовольча, інформаційна та зовнішньоекономічна підсистеми, взаємодія яких формує цілісність національної економіки. З'ясовано, що сутність національної безпеки полягає у спроможності держави забезпечувати стійке функціонування національної економіки, фінансову стабільність, конкурентоспроможність і добробут громадян, а економічна безпека безпосередньо залежить від ефективності функціонування державних інститутів, правової системи, ринкових механізмів, а також від рівня суспільної довіри.

Обґрунтовано, що національні інтереси мають складну ієрархічну структуру (життєво важливі, стратегічні, поточні), відображають як потреби держави в забезпеченні суверенітету, територіальної цілісності та безпеки, так і прагнення до сталого соціально-економічного розвитку. В їх основі лежить поєднання матеріальних і ціннісних орієнтирів суспільства, які еволюціонують під впливом внутрішніх трансформацій і глобальних процесів. Усвідомлення взаємозв'язку між економічною безпекою та національними інтересами є необхідною передумовою формування ефективної системи

державного управління національною безпекою, орієнтованої на довгострокові цілі розвитку, зміцнення державного суверенітету та соціально-економічне відродження України.

Системний, інституційний і функціональний підходи, застосовані в дослідженні, дозволили розкрити взаємозалежність економічної безпеки та національних інтересів як двох взаємодетермінованих категорій. Економічна безпека забезпечує умови для реалізації національних інтересів, тоді як національні інтереси визначають стратегічний зміст і напрями політики економічної безпеки.

Перспективами подальших досліджень у напрямі вивчення взаємозв'язку між економічною безпекою та національними інтересами є поглиблення теоретико-методологічних засад і розробка практичних інструментів забезпечення економічної безпеки держави в умовах трансформаційних і кризових процесів. Зокрема, потребують дослідження інституційні механізми забезпечення економічної безпеки в умовах війни та післявоєнного відновлення. Необхідним є виявлення ефективних моделей державного управління, спрямованих на зміцнення фінансової стійкості, відновлення промислового потенціалу та залучення інвестицій при збереженні економічного суверенітету. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Fukuyama Fr. The End of History? *The National Interest*. Summer 1989. P. 3–18. URL: <https://www.jstor.org/stable/24027184>
2. Kennan G. F. *Memoirs, 1950–1963*. New York : Pantheon Books, 1972. 372 p.
3. Morgenthau H. J. *In Defense of the National Interest: A Critical Examination of American Foreign Policy*. Bloomsbury Academic, 1982. 306 p.
4. Nye J. S. The American National Interest and Global Public Goods. *International Affairs*. 2002. Vol. 78. Iss. 2. P. 233–244. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-2346.00248>
5. Spykman N. J. *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*. Routledge, 2007. 534 p.
6. Андрущенко С. В. Україна в сучасному геополітичному середовищі : монографія. Київ : Логос, 2005. 286 с.
7. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія. Київ : ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
8. Арон Р. Мир і війна між націями / пер. з фр. Віктор Шовкун, Зоя Борисюк та Григорій Філіпчук. Київ : МП «Юніверс», 2000. 688 с.
9. Вовк О. О. Теоретико-правовий аналіз співвідношення понять державної та зовнішньої без-

- пеки. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 43–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2013_2_11
10. Економічна безпека : навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. Київ : Знання, 2009. 647 с.
 11. Економічна теорія: Політекономія : підручник / за ред. В. Д. Базилевича. Київський національний університет імені Т. Шевченка. 9-те вид., допов. Київ : Знання, 2014. 710 с.
 12. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
 13. Ліпкан В. А. Національна безпека України : навч. посіб. Київ : Кондор, 2008. 552 с.
 14. Маргасова В. Г., Косач І. А., Руденко О. М. Національна безпека в системі інтересів суспільства та держави. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія «Публічне управління та адміністрування»*. 2023. Т. 34. № 1. С. 180–184. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.1/32>
 15. Мельник С. І., Горбан І. М., Цуп М. Ю. Сутність і класифікація національних економічних інтересів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. 2014. Вип. 1. С. 57–66. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1462/1/Мельник.pdf>
 16. Москальова Н. П. Концепції національного інтересу в науковій літературі. *Вісник Донецького національного університету. Серія «Політичні науки»*. 2016. № 1. С. 29–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdonnupn_2016_1_8
 17. Ситник Г. П. Державне управління національної безпеки (теорія і практика). Київ : НАДУ, 2004. 408 с.
 18. Ситник Г. П., Орел М. Г. Національна безпека в контексті європейської інтеграції України : підручник / за ред. Г. П. Ситника. Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021. 372 с.
 19. Ситник Г. П. Природа феномену «безпеки»: онтологічний, гносеологічний та аксіологічний аспекти. *Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ ; Великобританія, 7 листопада 2020 р.) / за ред. Є. О. Романенка, І. В. Жукової. Київ ; Великобританія : ФОП Кандиба Т. П., 2020. С. 59–63.
 20. Ситник Г. П., Олуйко В. М., Вавринчук М. П. Національна безпека України: теорія і практика : навч. посіб. Хмельницький-Київ : Кондор, 2007. 669 с.
 21. Харун О. А., Рожок Т. В. Національні інтереси в забезпеченні національної безпеки України. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 13. С. 135–138. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/22.pdf
 22. Янчук А. О. Особливості вдосконалення нормативно-правового забезпечення державної безпеки України в сучасних умовах. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. Вип. 1. С. 342–355. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2016_1_40

REFERENCES

- Andrushchenko, S. V. (2005). *Ukraina v suchasnomu heopolitychnomu seredovyschi* [Ukraine in the modern geopolitical environment]. Kyiv: Lohos.
- Antonov, V. O. (2017). *Konstytutsiino-pravovi zasady natsionalnoi bezpeky Ukrainy* [Constitutional and legal principles of national security of Ukraine]. Kyiv: TALKOM.
- Aron, R. (2000). *Myr i viina mizh natsiiamy* [Peace and war between nations] (V. Shovkun, Z. Borysiuk, & H. Filipchuk, Trans.). Kyiv: MP «Yunivers».
- Bazylevych, V. D. (Ed.). (2014). *Ekonomichna teoriia: Politekonomiia* [Economic theory: Political economy] (9th ed., supplemented). Kyiv: Znannia.
- Fukuyama, F. (1989). The End of History? *The National Interest*, 3–18. <https://www.jstor.org/stable/24027184>
- Kennan, G. F. (1972). *Memoirs, 1950–1963*. New York: Panteon Books.
- Kharun, O. A., & Rozhok, T. V. (2017). Natsionalni interesy v zabezpechnni natsionalnoi bezpeky Ukrainy [National interests in ensuring national security of Ukraine]. *Ekonomika i suspilstvo*, (13), 135–138. https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/22.pdf
- Lipkan, V. A. (2008). *Natsionalna bezpeka Ukrainy* [National security of Ukraine]. Kyiv: Kondor.
- Marhasova, V. H., Kosach, I. A., & Rudenko, O. M. (2023). Natsionalna bezpeka v systemi interesiv suspilstva ta derzhavy [National security in the system of interests of society and the state]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriiia «Publichne upravlinnia ta administruvannia»*, 34(1), 180–184. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.1/32>
- Melnyk, S. I., Horban, I. M., & Tsup, M. Yu. (2014). Sutnist i klasyfikatsiia natsionalnykh ekonomichnykh interesiv [Essence and classification of national economic interests]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriiia ekonomichna*, (1), 57–66. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1462/1/Melnyk.pdf>
- Morgenthau, H. J. (1982). *In Defense of the National Interest: A Critical Examination of American Foreign Policy*. Bloomsbury Academic.
- Moskalova, N. P. (2016). Kontseptsii natsionalnoho interesu v naukovi literaturi [Concepts of national interest in scientific literature]. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia «Politychni nauky»*, (1), 29–32. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdonnupn_2016_1_8
- Nye, J. S. (2002). The American National Interest and Global Public Goods. *International Affairs*, 78(2), 233–244. <https://doi.org/10.1111/1468-2346.00248>
- Spykman, N. J. (2007). *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*. Routledge.

- Sytныk, H. P. (2004). *Derzhavne upravlinnia natsionalnoi bezpeky (teoriia i praktyka)* [State management of national security (theory and practice)]. Kyiv: NADU.
- Sytныk, H. P. (2020). Pryroda fenomenu «bezpeka»: ontolohichni, hnoseolohichni ta aksiolohichni aspekty [The nature of the phenomenon of "security": ontological, epistemological and axiological aspects]. In Ye. O. Romanenko, & I. V. Zhukova (Eds.), *Suchasni aspekty modernizatsii nauky v Ukraini: stan, problemy, tendentsii rozvytku* (p. 59–63). Kyiv; Velykobrytaniia: FOP Kandyba T. P.
- Sytныk, H. P., Oluiko, V. M., & Vavrynychuk, M. P. (2007). *Natsionalna bezpeka Ukrainy: teoriia i praktyka* [National security of Ukraine: Theory and practice]. Khmelnytskyi-Kyiv: Kondor.
- Sytныk, H. P., & Orel, M. H. (Eds.). (2021). *Natsionalna bezpeka v konteksti yevropeiskoi intehtratsii Ukrainy* [National security in the context of European integration of Ukraine]. Kyiv: Mizhrehionalna Akademiia upravlinnia personalom.
- Varnalii, Z. S. (Ed.). (2009). *Ekonomichna bezpeka* [Economic security]. Kyiv: Znannia.
- Vovk, O. O. (2013). Teoretyko-pravovyi analiz spivvidnoshennia poniat derzhavnoi ta zovnishnoi bezpeky [Theoretical and legal analysis of the relationship between the concepts of state and external security]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, (2), 43–48. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2013_2_11
- Yanchuk, A. O. (2016). Osoblyvosti vdoskonalennia normatyvno-pravovoho zabezpechennia derzhavnoi bezpeky Ukrainy v suchasnykh umovakh [Peculiarities of improving the regulatory and legal support of state security of Ukraine in modern conditions]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriia yurydychna*, (1), 342–355. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2016_1_40
- Zakon Ukrainy «Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy» vid 21.06.2018 r. № 2469-VIII [Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" dated June 21, 2018 No. 2469-VIII]. <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>